

УДК 369.04:339.924(477)

ФІНАНСИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

FINANCES OF SOCIAL PROTECTION IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN CHOICE OF UKRAINE

Тропіна В.Б.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди

У статті представлено дослідження теоретико-прикладних аспектів системи фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Окреслено проблеми державного фінансування соціальних видатків через різні рівні бюджетної системи країни. Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку соціального захисту населення в Україні, що полягають у побудові комплексної системи, яка дасть змогу збалансувати фінансові ресурси на всіх рівнях та в усіх формах соціального захисту населення і підвищити національні соціальні стандарти та їхнє фінансове забезпечення до рівня норм і стандартів, закріплених в актах МОП та Європейського Союзу.

Ключові слова: соціальний захист, фінанси соціального захисту, державне фінансування соціальних видатків, євроінтеграція.

В статье представлено исследование теоретико-прикладных аспектов системы финансового обеспечения социальной защиты населения в Украине в контексте евроинтеграционных процессов. Обозначены проблемы государственного финансирования социальных расходов через различные уровни бюджетной системы страны. Обоснованы приоритетные направления развития социальной защиты населения в Украине, предусматривающие построение комплексной системы, которая позволит сбалансировать финансовые ресурсы на всех уровнях и во всех формах социальной защиты населения и повысить национальные социальные стандарты и их финансовое обеспечение до уровня норм и стандартов, закрепленных в актах МОТ и Европейского Союза.

Ключевые слова: социальная защита, финансы социальной защиты, государственное финансирование социальных расходов, евроинтеграция.

The article presents a study of the theoretical and applied aspects of the system of financial provision of social protection of the population in Ukraine in the context of European integration processes. The problems of state financing of social expenditures through various levels of the country's budget system are indicated. The priority directions of the development of social protection of the population in Ukraine have been substantiated, consisting in the construction of an integrated system that will allow to balance financial resources at all levels and in all forms of social protection of the population and will raise national social standards and their financial provision to the level of norms and standards enshrined in the documents of the ILO and the European Union.

Key words: social protection, social protection finance, public financing of social expenditures, eurointegration.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Європейський вибір України передбачає необхідність створення умов для набуття членства в Європейському Союзі шляхом масштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів до законодавства та системи державного управління. Наріжним каменем функціонування сучасної держави, де реалізація соціальних пріоритетів стоїть на першому місці, є соціальний захист населення. Стратегія соціальної політики держав – членів Європейського Союзу спрямована на забез-

печення сталого рівня життя населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення нерівності в доходах, посилення соціального захисту населення і подолання бідності.

Визнання Україною стратегічним пріоритетом орієнтацію на євроінтеграцію та європейську модель соціального захисту зумовлює необхідність реалізації конструктивних підходів до реформування вітчизняної системи соціального захисту та його фінансового забезпечення для максимально можливого їх наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів. Виходячи із цього, актуальним є визна-

чення основних напрямів реформування системи соціального захисту та його фінансового забезпечення в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблема фінансування соціального захисту населення завжди перебувала та перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, це такі вчені, як: Н. Болотіна, Н. Борецька, О. Гаманкова, С. Деверо, С. Корецька, Е. Лібанова, М. Мальований, А. Реут, В. Скуратівський та ін.

Незважаючи на значний доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, європейський вибір України вимагає теоретичного обґрунтування та практичного вирішення питань, пов'язаних із необхідністю приведення базисних умов національної системи соціального захисту населення в Україні у відповідність із загальноєвропейськими нормами і стандартами, що зумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – обґрунтування напрямів реформування системи фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні на засадах, які б відповідали загальноприйнятим принципам, нормам і стандартам європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оскільки в процесі дослідження соціального захисту науковці розглядають його із різних точок зору (економічної, соціальної, політичної, правової тощо), виклад основного матеріалу потребує уточнення понять «соціальний захист» та «фінанси соціального захисту», які є базовими у цьому дослідженні.

Нині в економічній теорії та практиці не існує сталого визначення поняття «соціальний захист», що зумовлено різноманітними підходами з боку дослідників до його трактування. Ґрунтовний аналіз наявних у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях підходах до проблеми встановлення дефініції «соціальний захист» здійснено в монографії М. Мальованого, який дав змогу автору згрупувати ці підходи так:

- соціальний захист як функція держави (суспільства);
- соціальний захист як комплекс (сукупність) дій, заходів, методів, гарантій, прав, інститутів тощо;
- соціальний захист як система інститутів, заходів, гарантій, засобів тощо;
- соціальний захист як діяльність (підтримка) держави;
- соціальний захист як інститут [1, с. 47–53].

Варто, на погляд автора цієї статті, погодитися з думкою тих науковців, які вважають, що соціальний захист слід розглядати з інсти-

туціонального погляду з використанням елементів системного підходу, визначаючи його як систему соціальних інститутів та інституцій, що забезпечують формування безпечного середовища для життєдіяльності й розвитку людини.

Вся діяльність суб'єктів соціального захисту здійснюється через його форми. У науковій літературі є різні підходи до визначення основних форм соціального захисту населення, проте більшість науковців включає до їх числа соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальну допомогу або їх комбінацію. Автор притримується думки, що соціальний захист складається з трьох основних форм: соціального забезпечення; соціального страхування; соціальної допомоги.

Оцінювання стану системи соціального захисту передбачає аналіз його структури, яка включає такі елементи: цілі й мету діяльності; функції та принципи; суб'єкти та об'єкти; сфери регулювання; форми реалізації соціального захисту.

Необхідною умовою успішного виконання соціальним захистом своїх функцій є своєчасне та повне фінансове забезпечення усіх соціальних виплат та програм. На сучасному етапі розвитку досліджень із даної тематики існує велика розбіжність поглядів на сутність фінансового забезпечення соціального захисту, його місце у фінансовій системі, визначення джерел та порядку формування і використання фінансових ресурсів тощо.

Правомірною, на думку автора, є точка зору науковців [2–4], які визначають фінанси соціального захисту населення як систему грошових відносин розподільного характеру, в процесі яких за рахунок податків та спеціальних внесків формуються централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, які в подальшому використовуються на фінансування соціальних виплат.

Найвагомішим джерелом фінансових ресурсів, які спрямовуються на фінансове забезпечення соціального захисту в Україні, як і в більшості країн світу, є державні централізовані фонди, що включають у себе державний та місцеві бюджети. Важливою особливістю національної системи фінансового забезпечення соціального захисту за рахунок коштів публічних фінансів є те, що значна кількість програм соціального захисту фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів. Держава делегувала органам місцевого самоврядування значну кількість повноважень соціального спрямування, переказавши на них їхнє часткове або повне фінансове забезпечення. За умов хронічної нестачі фінансових ресурсів у місцевих бюджетах ці програми часто є недофінансованими, тому подальша децентралізація фінансового забезпечення соціального захисту потребує реформування міжбюджетних відносин для

формування адекватної моделі його фінансування та управління.

В останні роки в багатьох країнах світу, зокрема і в Україні, спостерігається послаблення соціальної ролі держави, що викликано, насамперед, кризою державних фінансів. Відбувається скорочення державних соціальних програм або зменшення їх фінансування. Більшу вагу починає відігравати соціальне страхування, зокрема недержавне. За таких умов оптимального фінансового забезпечення соціального захисту можна досягнути лише за гармонійного розвитку усіх форм соціального захисту, що ніяк не повинно позначитися на соціальній захищеності громадян України. Пошук шляхів вирішення проблеми фінансування соціального захисту в контексті євроінтеграційних процесів повинен бути спрямований, насамперед, на оптимальний перерозподіл фінансових ресурсів у системі соціального захисту, а не на подальше скорочення його програм.

Незважаючи на поступовий перехід економіки України до нової системи соціально-економічних відносин, логіка побудови соціального захисту залишається в основних своїх рисах незмінною й орієнтованою на заохочення заслуг перед державою, соціальну підтримку лише окремих категорій населення та розгалужену систему пільг, які зовсім не пов'язані з рівнем матеріального добробуту домогосподарств. Підтримка такої системи соціального захисту, яка здебільшого функціонує на принципах солідарності та субсидування, вимагає значних фінансових ресурсів, що в умовах складних соціально-економічних та демографічних проблем як у світі, так і в Україні стає непосильним тягарем для економіки країни.

Сьогодні в Україні назріла нагальна потреба щодо реформування діючої системи соціального захисту населення, що є надзвичайно складним завданням. Це зумовлюється тим, що, з одного боку, в процесі реформування потрібно зменшити розмір соціальних видатків для скорочення навантаження на економіку країни, а з іншого – реформування системи соціального захисту повинно відбуватися без зменшення доступу громадян до гарантованих державою прав та без обмеження можливостей населення користуватися безоплатними соціальними послугами. Крім того, європейський вибір країни вимагає максимально можливого наближення базисних умов соціального захисту населення до відповідних міжнародних норм і стандартів, закріплених в актах МОП та Європейського Союзу.

В умовах зростання кількості соціальних програм та пільг, розширення кола осіб, які мають право на їх отримання, та підвищення усіх соціальних стандартів в Україні спостерігається стрімке зростання соціальних видатків. За 1996–2015 рр. у середньому щороку витрати на соціальний захист в Україні зростали на

26 798,6 млн. грн., або на 19,57%. Протягом досліджуваного періоду зменшення витрат порівняно з попереднім роком спостерігалось лише у 1998 р., коли загальний розмір соціальних видатків зменшився на 793,8 млн. грн. порівняно з 1997 р. В усі інші роки спостерігається їх поступове зростання, яке в 2015 р. сягнуло 526 816,1 млн. грн. Найбільші темпи приросту соціальних видатків спостерігаються у періоди 2000–2002 рр., 2004–2005 рр. та в 2008 р. Таке зростання пояснюється, насамперед, збільшенням розмірів пенсійних виплат. Також протягом досліджуваного періоду спостерігалось значне зростання видатків на охорону здоров'я та інші соціальні програми внаслідок підвищення основних соціальних стандартів (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата), які безпосередньо впливають на потребу у фінансових ресурсах [5; 6].

Водночас таке динамічне зростання соціальних витрат відбувалося не лише під впливом розширення соціальних програм та допомог, а й під тиском інфляційних процесів у країні. Незважаючи на щорічне зростання номінальних розмірів витрат на соціальний захист протягом досліджуваного періоду, реальне їх зростання було значно менше. Отримані результати свідчать про те, що збільшення соціальних витрат в Україні здебільшого перебиває лише зростання цін, що, звісно, негативно позначається на реальному розмірі соціальних допомог та виплат [1, с. 189].

Попри значні розміри соціальних видатків багато соціальних програм та допомог в Україні фінансується вкрай незадовільно. Окремі види соціальних допомог у деякі роки зовсім не фінансувалися або їхні розміри у законодавчому порядку зменшувалися, оскільки у державному бюджеті України на це не вистачало коштів.

В Україні багато соціальних допомог та пільг запроваджуються без визначення конкретних джерел фінансування, що призводить до розпорошення державних фінансових ресурсів та вкрай низької ефективності їх використання. Особливо це стосується розгалуженої системи пільг, значна частина яких надається у натуральній формі або у вигляді послуг. Чинне законодавство України, що регулює соціальний захист, передбачає надання 125 видів пільг 116 категоріям громадян. За оцінками різних експертів, загальна вартість задекларованих у чинному законодавстві пільг становить від 3,8 до 5,8 млрд. дол. на рік, проте реально фінансується лише незначна їх частина [7]. Пільги та допомоги в Україні до того ж надаються населенню без перевірки нужденності. Протягом 1996–2015 рр. таку перевірку здійснювали лише 2–7% усіх соціальних допомог. Слід відзначити, що у цілому в ЄС близько 10% допомог надаються з перевіркою отримувачів на нужденність. По країнах ЄС найбільше таких допомог у 2014 р. було в Ірландії (31,1%) та Данії

(35,7%) [8]. В Україні це призводить до того, що значна частина фінансових ресурсів спрямовується на виплату соціальних допомог та пільг населенню, яке цього не потребує з огляду на достатній рівень їхнього доходу. Якщо в країнах ЄС вона становить близько 50% соціальних трансфертів, спрямованих на бідні верстви населення, то в Україні цей показник трохи вище 19% [9]. Унаслідок цього у структурі загальних доходів населення близько 40% становлять різноманітні соціальні трансферти, що є занадто обтяжливим для економіки країни.

Частка витрат на соціальний захист у ВВП України завжди була доволі високою, що притаманно більшості розвинених країн світу. В останні роки за цим показником Україну випереджає лише одна країна ОЕСР – Франція. За 1996–2015 рр. середня частка соціальних витрат у ВВП в Україні становила 29,49%, тоді як, за даними МОП, у середньому на фінансування соціального захисту витрачається 17,2% світового ВВП. Слід відзначити, що такий високий рівень витрат, що спрямовується з ВВП країни на соціальні цілі, сприяв тому, що сформована система соціального захисту в Україні за своїми параметрами та принципам повністю відповідає як Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 [10], так і Європейському кодексу соціального забезпечення [11].

Разом із тим варто зауважити, що високу частку соціальних видатків у структурі ВВП не завжди можна розглядати як ознаку високого рівня соціального захисту. Ця теза чітко характеризує ситуацію, яка склалася з фінансами соціального захисту в Україні. Незважаючи на те що частка соціальних видатків у ВВП України в 2015 р. становила 26,6%, розмір соціальних витрат на душу населення в Україні є доволі низьким. Серед 35 країн за розміром соціальних витрат на душу населення Україна знаходиться на 32-му місці із середнім показником за досліджуваний період 1925,6 дол. за паритетом купівельної спроможності. Наприклад, у Польщі цей показник становить 3 781,3 дол., Естонії – 3 258,6 дол., Чехії – 4 959,5 дол. Найбільший розмір має Люксембург – 18 642,2 дол., що у дев'ять разів більше, ніж в Україні. У 2015 р. Україна за рівнем соціальних витрат на душу населення випереджає лише Туреччину, Чилі та Мексику [12].

Проведений аналіз засвідчив, що, незважаючи на високу частку соціальних витрат у ВВП, їх абсолютний розмір є доволі низьким порівняно з країнами ЄС, ОЕСР та деякими країнами СНД. Водночас поряд із низькими розмірами соціальних витрат в Україні існує чимало проблем фінансового забезпечення соціального захисту, які пов'язані зі структурою фінансових джерел та ефективністю фінансового забезпечення соціального захисту.

Не менше значення, ніж джерела фінансування соціального захисту, має й використання

наявних фінансових ресурсів. Система соціальних виплат охоплює усі види державних та приватних соціальних програм, які спрямовані на підтримку різних категорій населення у разі виникнення такої потреби під впливом соціальних ризиків.

Розпорошення державних фінансових ресурсів та складна економічна ситуація в країні прямо впливають на розмір основних державних соціальних стандартів: прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії, мінімальної заробітної плати. Протягом 2000–2017 рр. в Україні поліпшилася ситуація з розмірами основних державних соціальних стандартів, проте вони й надалі залишаються занадто низькими по відношенню до основних рекомендацій МОП. Зокрема, частка найманих працівників, які отримують заробітну плату, нижчу за середню в Україні, становить близько 70% усіх працівників. Унаслідок низького розміру як мінімальної, так і середньої пенсії в Україні більше 80% пенсіонерів належать до категорії бідних.

Фінансове забезпечення соціального захисту також слід аналізувати з погляду досягнення його цілей. Слід відзначити, що кожна окрема соціальна програма передбачає досягнення своїх конкретних цілей, що дає змогу оцінити ефективність їх фінансування не лише у цілому по країні, а й по окремих регіонах. Водночас усі цілі окремих соціальних програм передбачають досягнення основних цілей системи соціального захисту населення: зменшення рівня бідності, зростання доходів населення, скорочення нерівності та підвищення тривалості життя.

Зменшення бідності – одна з основних цілей соціального захисту та всього соціально-економічного розвитку будь-якої сучасної держави. В Україні, незважаючи на значні темпи зростання соціальних видатків, основні цілі щодо зниження показників бідності не були досягнуті. Ці показники, які планувалося знизити до 2010 р. до 21,5% (рівень бідності за відносним критерієм) та 3% (рівень крайньої бідності), залишилися невиконаними, що свідчить про низьку ефективність прийнятих державних програм і фінансового забезпечення соціального захисту в цілому. Погіршення соціально-економічних умов в останні роки призвели до того, що з 2014 р. знову спостерігалось погіршення відповідних показників. Наприклад, якщо у 2014 р. за межею фактичного прожиткового мінімуму перебувало 28,6% населення, то в 2015 р. значення зросло до 58,3%, тобто майже вдвічі [13].

У цілому можна зробити висновок, що сучасні тенденції фінансового забезпечення соціального захисту в Україні не відповідають тим викликам, які ставить перед суспільством її нинішнє соціально-економічне та демографічне становище, а також необхідність вирішення завдань, пов'язаних з євроінтеграційними процесами.

Стратегія соціально-економічного розвитку України чітко декларує європейський вибір

держави, що передбачає створення умов для набуття членства в Європейському Союзі шляхом масштабного впровадження загальноєвропейських норм і стандартів до законодавства та системи державного управління. Євроінтеграція – це не просто партнерство та взаємовигідне співробітництво, вона не обмежується зовнішньополітичними аспектами, бо передбачає істотні внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою стандартами. Країна, яка проголошує прагнення стати складовою частиною цього простору, мусить передусім довести свою спроможність дотримуватися цих норм і стандартів, намагається бути чинником підтримання соціально-економічної стабільності в регіоні, підвищення конкурентоспроможності цього об'єднання на міжнародній арені, джерелом нових перспектив соціально-економічного та політико-гуманітарного розвитку регіону [14, с. 210].

Незважаючи на те що система соціального захисту є національною, будується з урахуванням рівня економічного розвитку держави, специфіки соціально-демографічного складу населення, історичних і національно-культурних традицій, функціонує на основі внутрішньодержавного правопорядку, жодна країна не може ігнорувати того факту, що саме право на соціальний захист, його базисні умови мають відповідати міжнародним стандартам, які покликані гарантувати гідне життя кожній людині у разі настання відповідних соціальних ризиків незалежно від статі, віку, тривалості перебування у певній країні.

Після визнання стратегічним пріоритетом орієнтацію на євроінтеграцію та європейську модель соціального захисту держава для підтримки фінансової стійкості системи соціального захисту, пом'якшення все нових соціальних протиріч та реалізації заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом намагається змінити її інституціональну структуру. Проводиться реформування системи соціального захисту шляхом зростання у ній частки страхових відносин, які є більш адекватними ринковим соціально-економічним умовам та забезпечують розподіл матеріальної відповідальності щодо компенсації та мінімізації соціальних ризиків на максимальну можливість кількість учасників. Водночас ціла низка чинників, серед яких – значна кількість пільг, великий дефіцит Пенсійного фонду України, низька довіра населення до фінансових установ, загострення демографічної ситуації тощо, не дає змоги швидко змінити наявну структуру, що може негативно позначитися у майбутньому.

В останні роки у більшості розвинених країн світу відбувається реформування систем соціального захисту шляхом зменшення частки державних ресурсів у загальних соціальних витратах та підвищення ролі загальнообов'язкового державного та добровільного приватного соці-

ального страхування. Незважаючи на світові тенденції, в Україні рівень державного фінансування протягом досліджуваного періоду залишається відносно сталим. У середньому за 1996–2015 рр. частка державних коштів у загальній сумі фінансових ресурсів, що була спрямована на соціальний захист, становила близько 41,93% [15].

Останнім часом більшість країн світу намагаються все більше залучати до фінансування соціальних виплат приватні кошти через різноманітні недержавні фонди соціального страхування, робота яких базується на накопичувальному принципі. Необхідність таких структурних перетворень виникла як під тиском ускладнення демографічної ситуації (тільки під дією цього чиннику, за підрахунками Європейської Комісії, витрати на соціальний захист у найближчі два десятиліття зростуть на 4–8% у структурі ВВП), так і в результаті негативної економічної ситуації у світі. За оцінками експертів рейтингового агентства Standart&Poog's, за незмінної політики щодо умов фінансування соціального захисту (а саме високої частки державних коштів) до 2050 р. розміри державного боргу Німеччини, Португалії, Франції, Греції, Польщі, Чехії можуть перевищити 200% ВВП [16, с. 187]. Усе це зумовлює пошук нової стратегії розвитку і фінансування соціального захисту. За сучасних умов вона повинна базуватися, перш за все, на інвестиційних та конкурентних механізмах формування доходів населення.

У табл. 1 представлено структуру витрат на соціальний захист за функціями в Україні та країнах ЄС у цілому. Зокрема, в Україні частка витрат на виплату соціальних допомог по старості становить 42,7% (2014 р.), що свідчить про те, що в країні склалася складна ситуація з демографічним навантаженням, тобто спостерігається щорічне зростання частки населення віком 60 років і старше в загальній кількості населення країни. Водночас в Україні менше уваги, всупереч міжнародним стандартам, приділяють іншим незахищеним верствам населення. У цілому найбільша частка всіх фінансових ресурсів (80,2% у 2015 р.) в Україні спрямовується на фінансування соціальних допомог людям похилого віку та на охорону здоров'я, що негативно позначається на результативності інших соціальних програм унаслідок дефіциту коштів.

Однією з основних причин наявності значної кількості проблем з фінансуванням соціального захисту населення в Україні, на думку автора, є його структура, де превалує розподільчий принцип і переважна частина фінансових ресурсів акумулюється та розподіляється між різними формами соціального захисту, його видами, програмами переважно централізовано через систему державного фінансування.

Проблему дефіциту фінансового забезпечення соціальних виплат неможливо вирішити

Таблиця 1

Видатки на соціальний захист за функціями

Функції	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Допомога у зв'язку із захворюваннями, медичним обслуговуванням та інвалідністю	21,3	37,6	19,5	37,8	18,8	37,4	19,5	37,3	19,0	36,6	18,9	36,3	19,2	34,9	17,3	35,4	17,5	37,3
Пенсії за віком та допомога постраждалим у різних трагедіях	66,3	45,7	69,4	45,7	68,8	44,7	67,4	45,0	67,1	45,2	66,4	45,7	64,7	48,4	66,2	48,1	64,7	45,2
Допомога сім'ям та дітям	6,9	8,1	6,9	8,1	8,0	8,1	9,0	8,0	9,8	8,6	10,3	8,4	11,2	10,2	11,2	10,3	9,3	8,6
Допомога по безробіттю	1,8	5,0	1,7	5,0	2,1	6,2	1,8	6,0	2,1	5,8	1,6	5,6	1,8	3,5	1,6	3,1	1,6	4,8
Допомога на житло та зменшення наслідків соціальної ізоляції	3,7	3,6	2,5	3,4	2,3	3,6	2,3	3,7	2,6	3,8	2,8	4,0	3,1	3,0	3,7	3,0	6,9	4,1
Усього витрати на соціальний захист	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: показники по Україні: Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; Соціальний захист населення: Статистичний збірник / Державна служба статистики України; Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownload.do>.

лише на основі значного підвищення рівня доходів. Вона потребує розроблення цілісної системи фінансового забезпечення соціальної підтримки населення. Кінцевим результатом змін повинно стати створення трирівневої системи соціального захисту населення в Україні, де перший рівень покликаний забезпечувати мінімальний рівень соціального захисту та бути доступним для всіх верств населення. Другий рівень повинен базуватися на основних принципах, що нині закладені у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Третій рівень повинен базуватися виключно на принципах накопичувального страхування та, крім соціальної

функції, виконувати й економічну – сприяти розвитку економіки держави шляхом інвестиційної діяльності.

Сьогодні найбільшого реформування, на думку автора, потребує система державного соціального забезпечення, у рамках якої здійснюється фінансування соціальних допомог (пільг) за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Формування нової концепції розвитку як самої системи соціального захисту, так і її фінансового забезпечення відповідно до загальноєвропейських норм і стандартів об'єктивно вимагає перегляду всього спектру державних соціальних допомог (пільг) та їх джерел фінансування.

Головною метою змін на цьому рівні соціального захисту є оптимізація фінансових виплат за рахунок як скорочення невластивих державній системі соціального захисту соціальних допомог (пільг) шляхом їх ліквідації або переведення на інші джерела фінансування (включення у систему загальнообов'язкового державного соціального страхування або переведення на добровільне страхування), так і підвищення ефективності використання коштів у межах наявних соціальних програм.

Пріоритетними завданнями щодо реформування першого рівня системи соціального захисту в Україні повинні бути: створення загальної системи соціального моніторингу, оцінки та планування соціальних державних видатків; монетизація соціальних пільг; децентралізація системи соціальних послуг, що в кінцевому підсумку повинно створити умови для підвищення рівня соціальних стандартів та їхнього фінансового забезпечення в Україні до загальноєвропейського.

Міністерством соціальної політики розроблено План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, на 2014–2019 рр. з урахуванням змін, внесених Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 503-р, який містить комплекс заходів, спрямованих на посилення соціального захисту і передбачає: модернізацію системи соціального страхування для підвищення

ефективності управління, вдосконалення механізму призначення страхових виплат, забезпечення фінансової стабільності фондів соціального страхування; заходи щодо посилення адресності надання пільг, тобто запровадження механізмів надання пільг окремим категоріям громадян за соціальною ознакою з урахуванням їх доходів; реалізація пілотного проекту Світового банку «Модернізація системи соціальної підтримки населення» щодо залучення до зайнятості непрацюючих працездатних одержувачів допомоги малозабезпеченим сім'ям; вивчення й аналіз міжнародного досвіду (держав – членів ЄС) щодо запровадження методів вимірювання інвестиційного ризику, процесів управління ризиком і розподілу стратегічних активів, забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; опрацювання змін до законодавства для вдосконалення сфери пенсійного забезпечення [17].

Отже, європейський вибір України зумовлює необхідність реформування вітчизняної системи соціального захисту для максимально можливого її наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів. На жаль, незважаючи на те що більшість конвенцій МОП у сфері соціального забезпечення була ратифікована Україною, зафіксовані в них стандарти не набули характеру обов'язковості, вони лише враховуються (тобто беруться за орієнтири) під час удосконалення вітчизняного законодавства. Це можна вважати причиною того, що за сучасного стану законодавства існує невідповідність розмірів пенсій і виплат вимогам міжнародних і загальноєвропейських стандартів, які, як наголошувалося, передбачають мінімальні соціальні норми і нормативи. У контексті зазначеного справедливою є теза стосовно того, що специфіка та особливості розвитку нашої держави не дають змоги автоматично перенести загальновізанні міжнародні акти із соціального захисту населення до законодавства України, адже вони розраховані на розвинені та стабільні ринкові відносини. Трансформація соціального захисту населення України з урахуванням набутого світового досвіду потребує особливого підходу за зміни принципів її побудови виходячи з реалій розвитку. Водночас здійснений у роботі аналіз наявної в країні системи фінансового забезпечення соціального захисту населення дає підстави зробити висновок, що Україна визнає міжнародні, загальноєвропейські стандарти в соціальній сфері, але не вживає достатніх заходів для їх практичної реалізації. Але європейський вибір України зумовлює необхідність реалізації конструктивних підходів до реформування вітчизняної системи соціального захисту та механізму його фінансового забезпечення.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дало змогу дійти висновку, що сучасні тенденції фінансового забезпечення

соціального захисту в Україні не відповідають тим викликам, які ставить перед суспільством її нинішнє соціально-економічне та демографічне становище, а також необхідність вирішення завдань, пов'язаних з євроінтеграційними процесами. Європейський вибір України зумовлює необхідність реформування вітчизняної системи соціального захисту для максимально можливого її наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів.

Докорінного реформування потребує система державного соціального забезпечення, у рамках якої здійснюється фінансування соціальних допомог (пільг) за рахунок коштів дер-

жавного або місцевих бюджетів. Формування нової концепції розвитку системи соціального захисту вимагає перегляду всього спектру державних соціальних допомог (пільг) та джерел їх фінансування. Пріоритетними завданнями в контексті зазначеного повинні бути: створення загальної системи соціального моніторингу, оцінки та планування соціальних державних видатків; монетизація соціальних пільг; децентралізація системи соціальних послуг, що в кінцевому підсумку повинно створити умови для підвищення рівня соціальних стандартів та їхнього фінансового забезпечення в Україні до загальноєвропейського.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
2. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. К.: Знання, 2005. 615 с.
3. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Донецьк: Янтра, 2001. 352 с.
4. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 200 с.
5. Система соціального забезпечення в Україні у 2014–2015 рр. і після: у напрямку ефективних мінімальних рівнів соціального захисту / Міжнародна організація праці; Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт: МОП, 2016. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_504530.pdf.
6. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. System of Social Protection and Social Procurement in Ukraine. Real Status and Reform Prospects. K.: Centre for Public Expertise, 2009. 104 p.
8. PovcalNet: an online analysis tool for global poverty monitoring. The World Bank. URL: <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm>.
9. Корецька С. Еволюція наукових поглядів на потреби у трудовій діяльності та мотивації. Держава та регіони. 2006. № 5. С. 147–150.
10. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Міжнародна організація праці; Конвенція, Міжнародний документ, Класифікація від 28.06.1952 № 102. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_011.
11. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (ETS № 139). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
12. Статистичні дані ОЕСР. URL: http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=SOCX_AGG&lang=en.
13. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за 2010–2015 рр. Аналітична записка. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2016. 16 с.
14. Мехед Н.Г., Маренич А.І. Наслідки євроінтеграції: соціальний аспект. Фінансовий простір. 2013. № 4(12). С. 209–214.
15. Реут А.Г. Система державної соціальної допомоги в Україні: сучасні виклики та вплив на бідність. Демографія та соціальна економіка. 2015. № 1(23). С. 44–54.
16. Корецька С.О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2010. С. 445.
17. План заходів Мінсоцполітики України з реалізації Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: <http://www.msp.gov.ua/content/plan-zahodiv-minsocpolitiki-shchodo-implimentacii-ugodi-pro-asociaciyu.html?PrintVersion>.